

ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca Series *Humanistica*

humanistica.ro

Fenomenologia actelor de comandă. De la ontologia socialității la etica persoanei

Nicoleta Szabo

How to cite this article:

Szabo, Nicoleta (2023) *Fenomenologia actelor de comandă. De la ontologia socialității la etica persoanei*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 21, pp. 109–119. DOI: 10.5281/zenodo.8367348

© 2023: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

FENOMENOLOGIA ACTELOR DE COMANDĂ: DE LA ONTOLOGIA SOCIALITĂȚII LA ETICA PERSOANEI

Nicoleta Szabo

Universitatea „Babeș-Bolyai”, din Cluj-Napoca

Abstract: *PHENOMENOLOGY OF COMMAND (BEFEHLEN). FROM THE ONTOLOGY OF SOCIALITY TO THE ETHICS OF THE PERSON. What is the role of command in our social and ethical lives? This paper tries to show that there can be gleaned from Edmund Husserl's posthumous manuscripts two types of investigations with regard to the acts of command: the master-servant relation which represents a constitutive model for social relationships based on willing (1910) and the practical and ethical re-thinking of command founded on a theory of the person (1920). Moreover, Eric Voegelin provides an alternative ethical approach to command through his theory of governance (Herrschaftslehre) which proposes a different understanding of the social-spiritual world compared to Husserl's.*

Keywords: *Command, Master, Servant, Constitution, Sociality, Ethics, Phenomenology.*

Louis C. K. amuza publicul într-unul din stand-up-urile sale de comedie cu următorul scenariu jocular:

„We live in an interesting time, you know, because [...] you can will a plane to the ground without a weapon or a threat. You don't even need to do that much, you can just sit there [in a plane, during a flight] and start saying: ‚Down, down, down.’ Seriously, if you [...] just start saying the word *down* at slightly above conversational volume [...] a squadron of F-16s will appear in the window and they will force the plane to the ground.”¹

¹ Cf. Louis C. K. at Madison Square Garden: <https://www.youtube.com/watch?v=87NFuj1vYQo>, accesat în 28 august, 2021. Actul de comedie la care ne referim începe la minutul 17:00.

Relevanța actelor de comandă, care par a exprima o trăsătură esențială a epocii contemporane, surprinsă de stilul mucalit al anecdotei comicului american, este observată și de Giorgio Agamben²:

„Cred chiar că s-ar putea face o descriere excelentă a societăților pretins democratice în care trăim prin această simplă constatare că, în sânul acestor societăți, ontologia comandamentului a luat locul ontologiei aserțiunii, nu sub forma clară a unui imperativ, ci sub aceea, mai insidioasă, a sfatului, a invitației, a avertismentului date în numele securității, astfel încât ascultarea unui ordin ia forma unei cooperări și, de multe ori, a unei comenzi/comandament dat sie însuși.”³

Resurgența istorică a ontologiei comandamentului, a ceea ce e să fie (*sois!*⁴) în detrimentul venerabilei ontologii apofantice, a ceea ce este, anunța, pentru Agamben, epoca modernă *in nuce*. Dincolo de succinta abordare lingvistică a filosofului italian ce tinde să echivaleze actele de comandă cu forma imperativă a verbului⁵ (în ciuda citatului tocmai menționat), declarațiile acestuia, extrem de ambițioase⁶ (și ușor indulgente datorită subțiririi analizelor), precum și momentul comic extraordinar de sugestiv al lui Louis C.K. (foarte serios prin implicațiile sale) inspiră, așadar, nevoia unui scrutin mai aprofundat al actelor de comandă pentru a fixa esența lor, a descrie și explica formarea sensului lor, funcția lor constitutivă (și normativă) a socialului și a relațiilor de putere.

Un punct de plecare important este furnizat de fenomenologia husserliană a intersubiectivității întrucât, pentru a aprehenda esența actelor de comandă, este necesar să urmărim constituirea sensului comenzii atât la cel care comandă, cât și la cel care o execută. Relația dintre *Herr* (stăpân) și *Diener* (servitor), dintre cel care dă ordine și cel care le primește și execută – actele de comandă (*Akten des Befehls*) constituie un subiect tratat de Husserl în cadrul tematicii generale a ontologiei socialului. Într-un prim grup de texte din 1910⁷, actele de

² Giorgio Agamben, *Qu'est-ce que le commandement?*, Bibliothèque Rivages, 2013. Traducerea ne aparține.

³ Cf. Giorgio Agamben, *op. cit.*, pp. 48-49.

⁴ Cf. Giorgio Agamben, *op. cit.*, p. 38.

⁵ Abordarea strict lingvistică inițiată de J. L. Austin, care subsumează actele de comandă actelor ilocutionare în cadrul teoriei sale generale a *speech acts*, ni se pare insuficientă întrucât mediul de comunicare al comenzii este mult mai divers decât cel lingvistic: gesturi, obiectități culturale (de ex., un semafor, cutuma), etc. În plus, medierea lingvistică sau non-lingvistică este doar una din caracteristicile actelor de comandă. Faimoasa lucrare a lui Austin este *How to Do Things with Words*. The William James Lectures delivered at Harvard University in 1955, Oxford, Clarendon Press, 1962.

⁶ După cum marturisește el însuși, micuța sa carte dedicată actelor de comandă reprezintă doar o cercetare prealabilă a temei în discuție, având în vedere că ea este publicarea unei conferințe ținute la Fundația von Siemens în München, în luna mai, 2012. Cf. Giorgio Agamben, *op. cit.*, p. 7

⁷ Cf. Edmund Husserl, *Zur Phänomenologie der Intersubjektivität. Texte aus dem Nachlass. Erster Teil: 1905-1920*, hrsg. von Iso Kern, Martinus Nijhoff, Den Haag, 1973, prescurtat *Hua XIII*, Beilagen XVII, XVIII, XIX și XX, pp. 90-110.

comandă sunt analizate, pe scurt, din punct de vedere al eticii raționale, iar în anii 1920⁸ Husserl le abordează plecând de la o analiză a originii personalității în actele sociale. Aceste texte revelă, în ceea ce privește teoria actelor de comandă, aceleași tipuri de tensiune pe care le regăsim în general în procesul dificil și îndelungat de elaborare a eticii husserliene: tensiunea dintre etica pur raționalistă și etica fondată pe iubire, tensiunea dintre axiologia intenționalistă a cursurilor de la Goettingen și, respectiv, dimensiunea teleologică a eticii ultimului Husserl, mai ales în articolele din revista japoneză *Kaizo*⁹ dedicate conceptului de reînnoire (*Erneuerung*).

Confruntarea teoriei husserliene a actelor de comandă cu cea a elevului său Adolf Reinach¹⁰ merită o atenție specială din perspectiva teoriei actelor sociale și a elaborării noțiunii de *Sachverhalt* (stare de lucruri). Reinach va aduce un plus de claritate în ce privește unicitatea ontologică a relației născute prin comanda dată, primită și executată de către subiecții implicați: ei sunt parte a unei noi stări de lucruri (*Sachverhalt*) care este complet originală și aparte față de orice alte raporturi sociale pre-existente.

Aprofundarea teoriei actelor de comandă este demersul interesant al lui Eric Voegelin, lector asiduu al textelor lui Husserl, prieten cu Alfred Schütz încă de pe vremea anilor de facultate vienezi, cu care a întreținut o corespondență întinsă și importantă pe tema *Krisis*¹¹-ului lui Husserl¹². Este vorba de o aprofundare aparte, întrucât ea presupune o confruntare a actelor de comandă cu diverse fenomene din sfera guvernării și a puterii – dominație, obediență, autoritate, etc. – pentru a le distila esența de sine stătătoare. În textul său, scris între 1930 și 1932, *The Theory of Governance (Herrschaftslehre)*¹³, Voegelin produce o fenomenologie a relației conducător-conducător (*ruler-ruled*), influențat (printre altele) de eidetica husserliană, de axiologia lui Max Scheler și de teoria dominației lui Weber. Contribuția sa ni se pare importantă deoarece putem extinde și în direcția lui Husserl critica pe care o face lui Weber și Scheler pentru a fixa mai bine semnificația și implicațiile (etice, sociale și politice) ale actelor de comandă. În același timp,

⁸ Cf. Edmund Husserl, *Zur Phänomenologie der Intesubjektivität. Texte aus dem Nachlass. Zweiter Teil: 1921-1928*, hrsg. von Iso Kern, Martinus Nijhoff, Den Haag, 1973, prescurtat *Hua XIV*, textele nr. 9 și 10 cu Beilagen corespunzătoare, pp. 165-207.

⁹ Cf. Edmund Husserl, *Sur le renouveau. Cinq articles*, traduits et présentés par Laurent Joumier, Paris, Vrin, 2005.

¹⁰ Cf. Adolf Reinach, "The Apriori Foundations of the Civil Law", in *Aletheia*, volume III, The International Academy of Philosophy Press, 1983, translated by John F. Crosby, pp. 1-143.

¹¹ Cf. Edmund Husserl, *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie. Eine Einleitung in die phänomenologische Philosophie*, Band VI (prescurtat *Krisis*), herausgegeben von Walter Biemel, Haag, Martinus Nijhoff, 1976.

¹² Cf. Alfred Schütz, Eric Voegelin, *Eine Freundschaft, die ein Leben ausgehalten hat: Briefwechsel 1938-1959*, hrsg. von G. Wagner, G. Weiss, UVK-Verlag, Konstanz, 2004.

¹³ Cf. Eric Voegelin, "The Theory of Governance", in *The Theory of Governance and Other Miscellaneous Papers. 1921-1938*, University of Missouri Press, William Petropulos, Gilbert Weiss (eds.), Columbia and London, 2003 (The Collected Works of Eric Voegelin, vol. 32), pp. 224-372.

Voegelin ia în considerare prezența unui rău latent în sfera guvernării care se manifestă atât în categoria conducătorului, cât și a celui condus¹⁴.

Pilonul final al investigațiilor nu poate exclude contribuția gândirii fenomenologice de tip juridic la o teorie a actelor de comandă. În acest sens, îl avem în vedere pe Hans Kelsen,¹⁵ pentru care norma însăși funcționează ca o comandă prin originea ei subiectivă și pentru subiecții cărora aceasta li se adresează. Înfruntând problema spinoasă: cine poate să comande?, cine are dreptul de a comanda?, Kelsen abordează conceptul de *Ermächtigen*¹⁶ (*empowering*, *împuternicire*).

În cele ce urmează, ne vom rezuma însă la a prezenta câteva idei-cheie ale teoriei actelor de comandă, precum și meandrele metodologice la care au fost obligați autorii lor, mai ales Husserl și Voegelin, ale căror concepții vor constitui armătura și trama incipientă a efortului nostru de tematizare fenomenologică.

HUSSERL. 1910: COMANDA DIN PERSPECTIVA ONTOLOGIEI SOCIALULUI

În primul grup de texte din 1910, unde Husserl propune o ontologie a socialului, adică o descriere a relațiilor intersubiective și a producțiilor comunitar-unitare plecând de la o atitudine spiritualistă, relația dintre stăpân și servitor este dată de multe ori ca exemplu. Mai întâi, pe parte noetică, unde reducția intersubiectivă, condusă pe calea psihologiei, eliberează vederii “intricarea socialității”¹⁷ (p. 124), adică faptul că în relația socială “actele subiectiv individuale trec, în mod conștient, de la *ego* la *alter ego* și se acoperă, împietând unele asupra altora” (p. 124). Astfel, continua Husserl, „ntr-o socialitate dată, o subiectivitate avansează dincolo de ea însăși, în interiorul unei alte subiectivități: viața individuală nu rămâne în ea însăși ci se leagă conștient de viața individuală a altuia” (p. 124). Prin urmare, în relația socială are loc o activitate sintetizatoare în care *ego*-ul și *alter-ego*-ul sunt prezenți ca părți, ca și co-participanți. Celălalt nu este constituit doar ca temă, ci și ca determinare constituantă a vieții active a *ego*-ului.

¹⁴ Pentru o abordare actuală a problemei “cele mai rele violențe” în sfera guvernării europene, a se vedea Ion Copoeru, “Is European Constitutionalism an Answer to the Problem of Violence?”, in Mira Miladinovic Zalaznik, Dean Komel (eds.), *Europe at the Crossroads of Contemporary World. 100 Years After the Great War*, Institute Nova Revija for the Humanities, 2020, pp. 337-351.

¹⁵ Cf. Hans Kelsen, *General Theory of Norms*, translated by Michael Hartney, Oxford, Clarendon Press, 1991. Deși titlul lucrării lui Adolf Reinach, „The Apriori Foundations of the Civil Law”, sugerează o investigație eminentă juridică, în fond ea prezintă, în principal, o analiză fenomenologică a actelor sociale. Există, desigur, importante considerații juridice în cadrul ei, dar ele nu afectează substanțial tipul de gândire fenomenologică a socialului elaborat de Reinach.

¹⁶ Cf. Hans Kelsen, *op. cit.*, p. 96.

¹⁷ Cf. Hua XIII, *op. cit.* Toate traducerea în română ne aparțin.

Husserl încearcă să pună în valoare, împotriva reacțiilor depreciative de tip mistic, fictiv or materialist, existența unui “spirit comun” (p. 126) care animă relația socială:

“[A]cțiunea servitorului nu este o acțiune izolată, pur și simplu privată, ci o acțiune efectuată cu conștiința realizării exigenței voluntare a stăpânului; ordinul stăpânului este o voință care se proiectează în interiorul servitorului și, fiind îndeplinită de către acesta, ea este o voință care efectiv își atinge scopul.” (p. 124)

Atunci când comunitatea formată de legătura socială dintre subiecți posedă o anumită habitualitate și o anumită centrare egoică, Husserl vorbește despre un “noi” (*wir*) care trece printr-un “process de egoi(cizare)” (p. 127). Apare aici problema dificilă a considerării comunității sociale, a personalității cu mai multe capete ca fiind un analogon al *ego*-ului, presupunând astfel o centrare egoică, o voință unică și o conștiință de sine unitară de tip egologic. Exemplele date de Husserl cu privire la aceste personalități de rang superior, care exhibă prin constituirea și funcționarea lor un model egologic, sunt: “o asociație, o umanitate citadină, unificată de guvernarea orașului, poporul într-un stat, unificat prin intermediul unei constituții și a unei guvernări unitare” (p. 128). Ulterior, Husserl va încerca să apere paradigma egologică a personalităților de rang superior prin evidențierea dimensiunii lor teleologice.

Pe partea noematică, relația dintre *Herr* și *Dienst* se constituie ca obiectitate socială care depășește nivelul simplelor instanțe relaționale pentru a se unifica și stabiliza într-o comunitate traversată de o unitate internă de exigențe și contra-exigente (p. 212). Dacă relația dintre stăpân și servitor se realizează în funcție de norme comunitare intrinseci pe care, după cum formulează Husserl, “le avem sub ochi” (ca de ex., cutuma), atunci se instaurează în lumea socială o obiectitate socială ce dispune de un veritabil capital de forță și autoritate în fața subiecților. Astfel, definiția dată de Husserl obiectităților sociale este elocventă: “Omul nu se lasă determinat doar de către celălalt individ uman, ci și de obiectitățile sociale, pe care le aprehendează și resimte ca pe niște obiectități active, ca pe niște forțe determinante.” (p. 198). Raportul dintre indivizi și aceste obiectități sociale este îmbibat de forța unei normativități comunitare interne care poate, dar nu este obligatoriu, să beneficieze de o validare externă, pur juridică. Exemplele pe care le oferă Husserl trimit într-un sens larg la sfera guvernării, a puterii în general: omul “se terne de guvern și execută ordinele, nu privește pe acel om particular, apărătorul ordinii, etc. decât ca pe reprezentantul guvernului, se teme de persoana respectivă în calitatea ei de mandatar, etc. El resimte astfel cutuma, biserica, etc. ca pe o forță, putere” (p. 199). În țesutul social, conform analizei lui Husserl, pare a exista o tensiune între obiectitățile sociale și forța lor autoritară, pe de o parte, și indivizii care reacționează resimțindu-le puterea. Rămâne de văzut dacă aceste obiectități există și durează deoarece indivizii le investesc cu sens și putere sau

dacă simplul lor process de cristalizare sau instituire auto-normată este suficient pentru a inspira forță și autoritate indivizilor. Văzute disjunct, cele două idei anunță posibilitatea reală că, deși o astfel de obiectivitate socială își pierde sensul pentru indivizi, nu este exclus ca forța și puterea ei asupra acestora să crească.

Husserl privilegiează, în aceste texte din 1910, comunitățile constituite prin acțiuni raționale, supuse reflecției (precum Statul și Biserica) pentru a identifica rolul rațiunii în *praxis*-ul social comunitar, pe care își propune apoi să le conecteze la surse pur etice. Observăm aici o discrepanță dintre metoda lui Husserl de a aborda ontologia socială “plecând de jos, de la fapte, progresând și apoi trecând la considerații de esență” și modul în care, în discursul său asupra normativității formatoare de comunitate, el pare a supraevalua rolul activității raționale. Pe de altă parte, Husserl pune deja problema rolului jucat de pulsunile innstinctuale și de dispoziții, în calitatea lor de fond pasiv în raport cu socialitatea activă comunitară, dar, deocamdată, nu le elaborează mai profund. Există deci un surplus al datului social, nerezolvat analitic: eforturile lui Husserl de a pune bazele unei ontologii sociale prin descrieri mixte, faptice și eidetice, noetico-noematice nu adresează suficient prezența acestei baze sociale passive care, din contră, invită la o explorare diferită a personalității și a intersubiectivității sociale, precum și la o analiză mai concretă, genetică a raportului social și etic dintre stăpân și servitor.

HUSSERL. 1920: COMANDA DIN PERSPECTIVA ETICII PRACTICE A PERSOANEI

În textele din 1920, elementul de noutate al analizelor husserliene îl constituie tema practică. Fiind preocupat de formarea comunității practice de voință, Husserl descoperă că subiectul însuși face parte din obiectivitatea practică asupra căruia intenția sa este dirijată. „A-l face pe celălalt să se miște”, să răspundă la un ordin, la o cerere, a-l influența înseamnă mai mult decât a fi subiect al voinței de comandă: înseamnă a fi, în același timp, obiect pentru celălalt, parte a situației practice pe care celălalt trebuie să o considere pentru a realiza sau nu o comandă, parte a conținutului acțiunii de îndeplinit. Nu este vorba aici doar de unitatea intențiilor de cunoaștere ce formează și dezvoltă tema actelor și acțiunii, ci de o valență propriu-zis practică a acesteia, exprimată prin aspirațiile (*Streben*) practice ale subiectului și prin care el „poartă o privire practică și tematică asupra ‘drumului’, a scopurilor intermediare și a scopului final”¹⁸ (p. 271). Prin urmare, în aceste texte din 1920, primatul raportului rațiune-etică va fi înlocuit cu cel dintre practic și etic. De asemenea, Husserl va fi interesat de relația etic-pre-etic în ceea ce privește sfera actelor sociale, descriind ceea ce el numește „comportamente pre-etice” (precum familia) sau ceea ce el va intitula, în articolele din *Kaizo*,¹⁹ „forme

¹⁸ Cf. *Hua XIV*, op. cit.

¹⁹ Cf. Edmund Husserl, *Sur le renouveau*, op. cit.

de viață pre-etice” (precum profesia). Prin acestea din urmă, Husserl înțelege faptul că practică este deja traversată și penetrată de reguli, fără ca ele să fie prescrise la modul absolut de o normativitate exterioară; din contră, practicile sociale consolidate ca forme de viață pre-etice au o sursă de normativitate intrinsecă. Raportul dintre practic și etic pune astfel problema alegerii etice, văzute ca un fel de reglementare sau normativitate ce funcționează chiar la nivelul datului fenomenal al oricărei practici posibile. Astfel, practica originară este, în mod fundamental, cea a conștiinței implicate în experiența practică și axiologică a fenomenelor.

Familia reprezintă pentru Husserl exemplul unui astfel de comportament pre-etice în care își are originea și se formează persoana etică. Relația familială este bazată atât pe instincte de protejare, îngrijire și iubire, cât și pe raportul dintre maestru și stăpân. Tatăl de familie deține „funcția socială de stăpân și ceilalți membri ai familiei dețin funcția celor care ascultă, care servesc” (p. 279). Fiecare membru posedă funcția de a ajuta la realizarea scopului familial general determinat prin realizarea scopurilor lor particulare. Husserl introduce conceptul de funcție care desemnează „destinația practică a subiectului, ordonarea sa în funcție de un scop particular, care servește un scop global ce vizează întreaga asociație socială, adică, aici, familia” (p. 281-282). Lipsa îngrijirii naturale din partea mamei sau a exercitării funcției de protector de către tată, neascultarea din partea copiilor – adică delăsarea exigențelor presupuse de familie, duc la nașterea criticii, a somării personale, a datoriei bazate pe o aprehendare a responsabilității personale. Concordanța trăită dintre voințele membrilor familiei în vederea realizării scopului global este întreruptă, iar această întrerupere este resimțită ca o distanțare față de datoria familială ce activează blamul. Există, deci, o putere, o forță intrinsecă a normativității ce decurge din practica familială, care înlătură oarba ascultare și supunerea absolută în fața unor imperative socio-etice pur formale. Întâlnim, aici, dimensiunea teleologică a familiei ca asociație socială, care, la fel ca în cazul unităților personale de rang superior, introduce în raportul etic al subiectului exigența realizării valorii, adică datoria. Acest mod de a gândi datoria sub forma unei exigențe de realizare impune un regim al analizei care-și trage forța nu dintr-o fondare intențională a actelor subiectului, ci dintr-o perspectivă teleologico-practică. Aceasta din urmă nu este o simplă teorie a scopurilor, nici o teorie a medierii scopurilor de către mijloace, ci o teorie a realizării finalizate. Ceea ce contează din punct de vedere teleologic nu este atât scopul, cât realizarea lui ghidată de o idee directoare. Prin urmare, etica socială a ultimului Husserl va avea ca punct de plecare nu analiza intențională a actelor conștiinței, ci identificarea posibilităților de realizare de sine în cadrul unei ontologii a personalității. Husserl trece, astfel, de la o etică axiologică de tip intenționalist la o etică practică sau praxeologie teleologică.

Un ultim punct de menționat cu privire la relația maestru-servitor, mai ales atunci când ea se exercită în cadrul unităților personale de grad superior, se referă

la importanța teoriei comunicării (lingvistice și non-lingvistice) ce completează reorientarea teleologică a ultimului Husserl. Astfel, teoria comunicării este gândită ca partaj al rațiunii practice în formare. Cadrul teleologic este menținut, însă el este înțeles, aici, mai degrabă ca orientare a acțiunii decât ca forță de unificare și sistematizare a voințelor multiple după model egologic. Prin urmare, individul va fi văzut din punct de vedere social ca reprezentant, ca vector de rațiune practică ce asigură, prin comunicare, universalizarea acestei rațiuni practice născându-se în cadrul comunității sociale respective. Geniul sau subiectul privat, izolat social nu are, astfel, indiferent de altitudinea achizițiilor și reușitelor personale, o adevărată importanță socială dacă se sustrage imperativului comunicării.

ERIC VOEGELIN. COMANDA DIN PERSPECTIVA TEORIEI GUVERNĂRII (HERRSCHAFTSLEHRE)

Filosoful austriac are o contribuție extrem de interesantă la o posibilă teorie a actelor de comandă și datorită faptului că el menține un dialog constant cu ideile lui Husserl, ceea ce se poate observa în textul său neterminat despre teoria guvernării (putere, dominație, obediență și acte de comandă)²⁰, dar și în extensiva sa corespondență cu prietenul său Alfred Schutz²¹, un reputat fenomenolog al socialului²². Astfel, obiecțiile lui Voegelin legate de conceptul de dominație la Max Weber²³, care se definește, pe scurt, prin relația dintre stăpân și servitor sau dintre conducător și condus, sunt demne de interes, cu atât mai mult cu cât găsim la Husserl ca variații posibile ale relației de comandă caracteristicile identificate de Weber: relația conducător-condus se poate stabili prin constrângere (inclusiv prin forță fizică) sau printr-o acceptare informată de către cel condus. Or, pentru Voegelin, constrângerea nu intră în esența actelor de comandă, deoarece ea formează de fapt conceptul de autoritate ce duce la transformarea relațiilor de comandă în relații autoritare, pe care le întâlnim mai ales în cadrul regimurilor politice autoritare, în care cel condus este relegat la condiția de simplu instrument de execuție. Pe de altă parte, aprobarea comenzii de către cel condus nu este necesar să-și aibă sursa în capacitatea autonomă a celui comandat de a intuiționa justețea actelor de comandă în funcție de valoarea conținuturilor acestora. Căci, dacă ar fi așa, relația de mediere pe care o exercită conducătorul între conținutul comenzii de executat, la care doar el are

²⁰ Cf. Eric Voegelin, "The Theory of Governance", *op. cit.*

²¹ Cf. Alfred Schutz, Eric Voegelin, *A Friendship that Lasted a Lifetime. The Correspondence between Alfred Schütz and Eric Voegelin*, translated by William Petropulos, University of Missouri Press, Columbia and London, 2011.

²² Cf. Alfred Schutz, *The Phenomenology of the Social World*, translated by George Walsh and Frederick Lehnert, Northwestern University Press, 1967. Acesta este doar unul dintre multe sale studii dedicate lumii sociale.

²³ Cf. Max Weber, *Economy and Society*, ed. Guenther Roth and Claus Wittich, 2 vols. [vol 1: pp. 1–640; vol. 2: pp. 641–1469].

acces, și executarea efectivă a acestui conținut de către cel condus, devine inutilă din moment ce cel condus este capabil să se motiveze în mod autonom pentru a realiza acțiunea cerută. Voegelin face referire la etica lui Max Scheler,²⁴ care stabilește o diferență de autonomie în cadrul actelor de comandă: cel condus are o intuiție heteronomă a conținutului valoric al comenzii și o intuiție autonomă a bunătății morale a persoanei conducătorului. Or, Voegelin observă aici prezența unui cerc vicios, căci cel condus nu poate avea o intuiție autonomă a bunătății morale a conducătorului decât dacă aceasta devine vizibilă în actele de comandă ale conducătorului însuși, la care cel condus nu are un acces autonom, ci doar mediat. Soluția propusă de Voegelin vine în prelungirea ontologiei persoanei și a analizelor sale legate de constituția ei existențială: în relația conducător-condus există o diferență existențială între persoana conducătorului, caracterizată de plinătate existențială (*erfährt sich als bei sich*²⁵), și persoana celui condus, care nu atinge încă acest prag de împlinire de sine și are, prin urmare, nevoie de protecție și ghidare. Tocmai din această discrepanță existențială se naște relația de comandă al cărei scop este de a-i mobiliza pe conducător și pe cel condus la a realiza împreună, ca participanți, o sarcină (Voegelin, citându-l pe Vierkandt, o mai numește „o lege a sensului – *das Sinngesetz*”²⁶) pe care ambii o recunosc că fiind importantă, în ciuda diferitelor grade de intuiționare a conținutului ei. Voegelin pare a prelua aici ideile husserliene cu privire la relația întreg-părți dezvoltată în a treia *Logische Untersuchung*²⁷ și care merită un scrutin mai intens, în special în comparație cu tratamentul acordat ei de către Adolf Reinach²⁸ în propria sa teorie a actelor sociale (care le includ și pe cele de comandă). Pe de altă parte, Voegelin se străduiește să se delimiteze de concepția lui Husserl cu privire la realitatea spirituală dezvoltată în *Ideen II*²⁹ pentru a obține o înțelegere aparte a sarcinii (întregului spiritual) ce se realizează prin actele de comandă, precum și o clarificare a dinamicii dintre dominație și obediență, ce le subîntinde pe acestea din urmă. Voegelin consideră că la Husserl fenomenele spirituale sunt reduse, în ultimă instanță, la obiecte constituite ale conștiinței³⁰, pe când ele formează o realitate supra-personală, un supra-spirit

²⁴ Cf. Max Scheler, *Formalism in Ethics and Non-Formal Ethics of Values. A New Attempt toward the Foundation of an Ethical Personalism*, translated by Manfred S. Frings and Roger L. Funk, Evanston, Northwestern University Press, 1973.

²⁵ Cf. Eric Voegelin, “The Theory of Governance”, *op. cit.*, p. 245. Persoana are experiența de a fi cu/la sine.

²⁶ Cf. Eric Voegelin, “The Theory of Governance”, *op. cit.*, p. 259.

²⁷ Cf. Edmund Husserl, *Logische Untersuchungen. Zweiter Band. Erster Teil. Untersuchungen zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis*, herausgegeben von Ursula Panzer, Springer Science+Business Media, LLC, 1984, (Band XIX/1, prescurtat LU), III. Zur Lehre von den Ganzen und Teilen, pp. 227-295.

²⁸ Cf. Adolf Reinach, “The Apriori Foundations of the Civil Law”, *op. cit.*

²⁹ Cf. Edmund Husserl, *Ideen zu einer Reinen Phänomenologie und Phänomenologischen Philosophie. Zweites Buch*, herausgegeben von Marly Biemel, Haag, Martinus Nijhoff, 1952, Band IV (prescurtat *Ideen II*).

³⁰ Este necesară o discuție a lecturii insuficiente pe care Voegelin o face *Ideen II* a lui Husserl.

(*Über-Geist*³¹) la care persoana umană are acces prin acte de receptivitate (*Annahme*³²) ce fondează acțiunile acesteia. În ultimă instanță, așadar, se pune problema realizării parțiale a unui întreg spiritual (sarcina, conținutul comenzii) de mai multe persoane (fie indivizi, fie instituții, asociații, etc.) care apreciază și valorizează în comun acel întreg³³. De aici reiese și paradoxul existențial al guvernării de tip democratic: dacă subiecții politici sunt autonomi și capabili de o completă auto-determinare, atunci relația de comandă, relația conducător-conducus pare a nu fi necesară. În fine, atunci când armonia dintre voințe și acțiuni este bruscată, apare problema răului care transformă inflaționar actele de comandă în acte autoritare.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

- Agamben, Giorgio, *Qu'est-ce que le commandement?*, Bibliothèque Rivages, 2013.
- Austin, J. L., *How to Do Things with Words*. The William James Lectures delivered at Harvard University în 1955, Oxford, Clarendon Press, 1962.
- Copoceru, Ion, "Is European Constitutionalism an Answer to the Problem of Violence?", în Mira Miladinovic Zalaznik, Dean Komel (eds.), *Europe at the Crossroads of Contemporary World. 100 Years After the Great War*, Institute Nova Revija for the Humanities, 2020, pp. 337-351.
- Kelsen, Hans, *General Theory of Norms*, translated by Michael Hartney, Oxford, Clarendon Press, 1991.
- Husserl, Edmund, *Zur Phänomenologie der Intesubjektivität. Texte aus dem Nachlass. Erster Teil: 1905-1920*, hrsg. von Iso Kern, Martinus Nijhoff, Den Haag, 1973, prescurtat Hua XIII, Beilagen XVII, XVIII, XIX și XX, pp. 90-110.
- Husserl, Edmund, *Zur Phänomenologie der Intesubjektivität. Texte aus dem Nachlass. Zweiter Teil: 1921-1928*, hrsg. von Iso Kern, Martinus Nijhoff, Den Haag, 1973, prescurtat Hua XIV, textele nr. 9 și 10 cu Beilagen corespunzătoare, pp. 165-207.
- Husserl, Edmund, *Sur le renouveau. Cinq articles*, traduits et présentés par Laurent Joumier, Paris, Vrin, 2005.
- Husserl, Edmund, *Logische Untersuchungen. Zweiter Band. Erster Teil. Untersuchungen zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis*, herausgegeben von Ursula Panzer, Springer Science+Business Media, LLC, 1984, Band XIX/1 (prescurtat LU), III. Zur Lehre von den Ganzen und Teilen, pp. 227-295.
- Husserl, Edmund, *Ideen zu einer Reinen Phänomenologie und Phänomenologischen Philosophie. Zweites Buch*, herausgegeben von Marly Biemel, Haag, Martinus Nijhoff, 1952, Band IV (prescurtat *Ideen II*).
- Husserl, Edmund, *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie, Eine Einleitung in die phänomenologische Philosophie*, Band VI (prescurtat *Krisis*), herausgegeben von Walter Biemel, Haag, Martinus Nijhoff, 1976.

³¹ Cf. Eric Voegelin, "Theory of Governance", *op. cit.*, p. 281.

³² Ibidem.

³³ Exemplul succint al lui Voegelin, aici, este realizarea spiritului „muzicii romantice” prin operele și piesele muzicale ale epocii respective de către creatori individuali (realizări parțiale ale unui spirit comun). Cf. Eric Voegelin, "The Theory of Governance", *op. cit.*, p. 290. Un exemplu asemănător din genul muzical este folosit și de Alfred Schutz într-unul din textele sale: "Making Music Together" in Alfred Schutz, *Collected Papers, II. Studies in Social Reality*, Martinus Nijhoff / The Hague, 1976.

- Reinach, Adolf, "The Apriori Foundations of the Civil Law", in *Aletheia*, volume III, The International Academy of Philosophy Press, 1983, translated by John F. Crosby, pp. 1-143.
- Scheler, Max, *Formalism in Ethics and Non-Formal Ethics of Values. A New Attempt toward the Foundation of an Ethical Personalism*, translated by Manfred S. Frings and Roger L. Funk, Evanston, Northwestern University Press, 1973.
- Schutz, Alfred, *The Phenomenology of the Social World*, translated by George Walsh and Frederick Lehnert, Northwestern University Press, 1967.
- Schutz, Alfred and Voegelin, Eric, *A Friendship that Lasted a Lifetime. The Correspondence between Alfred Schutz and Eric Voegelin*, translated by William Petropulos, University of Missouri Press, Columbia and London, 2011.
- Voegelin, Eric, "The Theory of Governance", in *The Theory of Governance and Other Miscellaneous Papers. 1921-1938*, University of Missouri Press, William Petropulos, Gilbert Weiss (eds.), Columbia and London, 2003 (The Collected Works of Eric Voegelin, vol. 32), pp. 224-372.
- Weber, Max, *Economy and Society*, ed. Guenther Roth and Claus Wittich, 2 vols. [vol 1: pp. 1-640; vol. 2: pp. 641-1469].